

Nasprotje ali odnos?

NPAUK O NASPROTJIH je ena najstarejših zgodb človeškega rodu. Manihejski dualizem (3. stol.) izvaja svojo teozofijo iz starega perzijskega izročila in pojmuje rojstvo vsega živega kot boj med temo in svetlobo. Podobno je govoril že starogrški Heraklit, ki išče in pomirja nasprotja v naravnih pojavih, najsi gre za menjavo letnih časov, kroženja zvezd, prehajanja morja in trdine, zemlje in nebes, moškega in ženskega spola in toliko drugih. Samo še en princip je enako trdovraten in se postavlja ob bok tej prvinski filozofiji, ki so jo zagovarjali mnogi: to je stalnost pojavov in njihovo nenehno vračanje. Na teh dveh ugotovitvah – kot na dvojno pleteni štreni – raste človekova vednost in se gradi zavest, kot neke vrste podstava in hkrati ogledalo Biosa. Priti je moral grški genij, da nam je to dvojno izkušnjo osmisil in razložil kot *znanost* in kot *spekulacijo*, ki naj bi – naj ne bo preveč povedano! – ljudi ponesla med bogove. V mislih imamo Platonov nauk o idejah, kot ga je modri Sokrat v dialogu Fajdon razvil prav na dan pred svojo smrtjo, ko bi lahko počel vse kaj bolj koristnega in pametnega, kot pa da je skupaj s prijatelji razpravljal o duši in o možnosti posmrtnega življenja. Za logično nit svojega umovanja je

vzel *presežnost* in jo razvijal po svoji običajni metodi dialoga, pri čemer je imel za bregom vedno nekaj svojega (svojskega). S tem je zamašil "ena usta in odprl druga". Zapomnili si bomo vzporejanje *diade* in *triade*. V svetu števil ju gledamo kot sodo in liho. Da njuno nasprotje presežemo s tem, ko eno dodajamo ali odvzemamo drugemu, je matematičnemu umu popolnoma jasno. Spregledamo pa pri tem, prav zavoljo te jasne in koristne uporabe, da pri tem "trpi silo" njuna osnovna zamisel, ideja ali lastnost, to je *sodost* in *lihost*, ki nikakor ne gresta skupaj, tako kakor ne ogenj in voda. "Eden pri tem ali umre ali pobegne," se glasi jedrnat Sokratov stavek, ki so si ga rodovi za njim dobro zapomnili, navzlic njegovi "formalni logiki": kaj pa naj bila ta sodost, lihost, dvojnost, trojnost, konjskost, človeškost in kar je še podobnih "likov", ki se ne dajo spraviti v noben natančen izraz in so kvečjemu izračunljivi, in še to s pomočjo nekakšnih razmerij, kot so število Pi, koren, kvadrat, integral in podobno? Smejemo se jim, a brez njih ne moremo, saj nas izdaja naša lastna govorica: ali ni vsaka druga beseda v sodobni slovenščini "v bistvu"? Kaj je to tako uporabno "bistvo", ki nam enkrat pove več, drugič manj, ne da bi si ta več ali manj znali

razložiti drugače kot z novimi primerjavami, z novimi razmerji, v katerih pa se ponavlja stara enigma ali kar stari (ne)sporazum? Ali lahko rečemo, da se vse stvari zakrivajo v neke vrste enačbo, ki premaguje neko osnovno nasprotje ali razkol? Kako si zamišljamo to enakost?

ISTA JE POT NAVZGOR KOT NAVZDOL, je govoril pred Sokratom že omenjeni Heraklit. To pomeni, da lahko vsako enačbo poljubno "odpreš in "zapreš", da je le tvoje izhodišče dovolj čvrsto in tvoja obravnava dovolj dosledna. In dodali bomo: da sta prostor in čas obvladljiva, se pravi homogena. Pa je to res? Veliki mislec, ki je vzel svoje enačbe smrtno zares, je bil Friedrich Hegel (1770–1831), ki ga lahko mirne duše imenujemo oče dialektike, čeprav si on sam te vede ali spretnosti ni niti izmislil niti je ni do konca izrabil. Zadovoljil se je s tem, da je vesoljni fenomen "sploščil" na človekovo zavest, na tisto racionalno podlago, ki so jo utemeljili kartezijanski zakoni, in iz tega "rokava" potegnil magično formulo, češ da se svet razvija po nasprotjih, ki jih hkrati ukinja in presega: teza – antiteza – sinteza! To svojo logiko je prenesel v območje duha, narave in zgodovine. Po nekaj letih vsesplošnega očaranja nad njegovo iznajdbo so se oglasili neverni tomaži oziroma bistri učenci, ki so od svojega mojstra zahtevali več! Tisto "več" naj bi bila družba in iskanje njene pravične ureditve. Feuerbach, Marx, Mao, Sartre in drugi so *nasprotja* v družbi pojmovali kot izkoriščevalski odnos in ga zakoličili v znanih dvojicah, ki jih danes že vsak zna na pamet: suženj in sužnjeposestnik, fevdalec in tlačan, meščan in delavec. Pravičnost naj bi se dosegla, ko bi bil ta odnos *zaobrnen*, in to s krvavo revolucijo, ki bo prinesla na oblast nasprotje prvotnega razkola in s tem odpravila izkoriščanje. Iz tega ni bilo nič, kot nas je poučila polpretekla zgodovina, stara nasprotja so prišla spet na dan, izkoriščanje človeka po človeku se nadaljuje v starih in novih še bolj prefinjenih oblikah. Ubijalec ni uspel pokončati zmaja, kot trdi vzhodna modrost. Še najdlje je šel kitajski komunist Mao Ce Tung, ki je ugotovil, da so se družbene strukture,

četudi obrnjene na glavo, znova povampirile, in zato uvedel še poslednji poizkus, da bi iz "prevrata" naredil "navdih". Njegova znamenita "kulturna revolucija", v kateri so študenti topli profesorje, naj bi posegla prav v dno človekove zavesti in počistila z ontološkim vzrokom slehernega nesorazmerja oziroma krivice. Novi milijoni pobitih v ta hvalevredni namen niso dali pričakovane *verifikacije*, pač pa so še pomnožili neverjetno številko dvajsetih ali štiridesetih milijonov, ki so umrli – ne od metafizične – pač pa od konkretne lakote, ko jim nova znanost ni znala rezati kruha ... Na drugem koncu evrazijske celine je francoski filozof Sartre počel enako, le da ostrina njegovega intelektualnega noža ni bila zmožna dati tako očitnih rezultatov. A kaj se ve! Meja med metafiziko in fiziko je bila od nekdaj neugotovljiva.

DIALEKTIKA NAVZVEN, tako bi lahko imenovali ta nauk o nasprotjih, ki se – naj ne bo preveč povedano – meri z milijoni pobitih in se tolaži z ugotovitvijo, češ da je s tem porasla družbena zavest. Ne bomo oporekali tej iluziji, zlasti ker je še ni konec, pač pa bomo poudarili drugo plat medalje, ki se kaže v *nasprotju nasprotij*, na oko podobno oni prvi zavesti, ki pa se paradoksalno obrača in utemeljuje navznoter. Njen "iznajditelj" je oče eksistencializma, danski filozof Soeren Kierkegaard (1813–1855), ki so ga – zanimivo! – brali vsi zgoraj imenovani apostoli družbenih prevratov, iz katerih naj bi izšel novi človek, z njim pa tudi novo nebo in nova zemlja. Tudi Kierkegaard je bral in to zelo veliko. Med drugim je "prebral" Heglovo namero, da katoliški nauk sv. Trojice profilira navzven in v tretjem, sklepnem elementu *triade*, ki se imenuje po katoliškem nauku sv. Duh, znanstveno prepozna *agensa* celotnega vesoljnega razvoja in ga v laični preobleki, kot čarovnika iz Oza, pošlje v svet in se poistoveti z njim. Pa to je ponaredek Platona!, je (verjetno) vzkliknil učeni danski filozof, ki je bil že zelo zgodaj skregan s svetom in mu ta poenostavljena verzija Duha nikakor ni dišala. Trojica, sveta ali ne, je resda lahko seštevek,

a mora biti obenem tudi *predrugačenje*. Golo nasprotje dveh, ki ju ponazarja *diada*, ne bo nikdar dalo več od golega nasprotja, naj se ta dva še tako božata ali tepeta, se izpodbijata ali dopolnjujeta, se med sabo prepoznavata in si podajata nazaj svojo popravljeno ali iznakaženo sliko. Taka prepoznavna je v najboljšem primeru spretna potvorba, v najslabšem pa slabo prikrita laž. Kako naj se en konec majave verige učvrsti z drugim koncem enako ali še bolj majave verige, ki mu lahko pošlje nazaj samo svojo lastno "majavost"? In tu smo pri ideji ali bistvu nasprotja, ki mora biti podloženo z nečim "tretjim" (*tertium comparationis*), ki je bistveno drugačno, čeprav operira na enaki ravni kot prvotno razmerje ali odnos. Kierkegaard o tem tretjem govori kot o "odnosu odnosa" oziroma kot o "notranji usmeritvi odnosa", ko človek z medsebojnim prevpreganjem nasprotij pogloblja svoje izhodišče, dokler se "skozi lastno prozornost ne potopi v sili, ki ga je vzpostavila" (Bolezen za smrt, uvod). Vernik bo v tej stvariteljski sili, ki je vzrok in posledica navrtanega odnosa, zlahka prepoznal Boga, laična misel pa v tej "notranji usmeritvi" razbira *voljo* po avtentični biti. Mnogi ji pripisujejo kar značaj *vere* ali podlage, ki jo katoliška teologija imenuje podstat, *substantia rerum*. Možna pa je kajpak tudi povsem druga razlaga oziroma stališče. In teh je neskončno, prav toliko, kolikor je ljudi in njihovih "eksistencialnih" ugank. Ničejanska "volja po moči" je že ena takih. Mimogrede povedano, tu gre za očitno *tavtologijo*, kajti volja je že sama po sebi *moč*, kar lepo pove izrek *potere est volere*. Samosilniki, ki so iz svoje volje izvajali oblast, so ta izrek obrnili na glavo.

DIALEKTIKA NAVZNOTER lahko imenujemo Kierkegaardovo izkušnjo, ki se kaže kot "popravek popravka", če predpostavimo, da je novoveški Hegel "popravljal" Heraklita, s tem da je predsokratskemu mislec, ki je svoj nauk o nasprotjih vezal zgolj na "fizis", dodal še zavest, ki naj bi se verificirala v družbi in dodala duhovno gorivo k vse bolj osmišljenim odločitvam, ki jih zahteva vesoljni razvoj. O

tem zadnjem antični misleci niso vedeli nič. Pač, Heraklit, kjer sta se navdihovala oba naša dialektična mojstra, stari in mladi, govori (fr. 54. D. K.) o neke vrste *harmoniji*, a previdno loči med vidno in nevidno. Vidna ali zunanja naj bi se ovekovečila prav v Heglovi sintezi, iz katere so moderni potegnili ideal "brezrazredne družbe" ali "tretje dobe", kjer naj bi se po evangelijski prisposobi (in starih *joahimitskih* prerokbah) pasla skupaj jagnje in volk. O tej harmoniji, ali bolje utopiji, dovolj zgovorno govorijo anali naše polpretekle zgodovine. Drugo pa je ideal nevidne, notranje harmonije, ki naj bi v duši slehernega posameznika vseskozi prepoznaval in "kreditiral" potisk zgodovine oziroma razvoj Duha in s tem omogočal spoj posamične in vesoljne duše, da povemo s starim izrazom. To razmerje, ki še ni *odnos*, je jedrnato izrazil Kierkegaard s svojo običajno ironijo, ko je izjavil, da "milijon (praznih) glav še ni nič, en tak milijon plus en (pravi) posameznik pa sta dva". Kajpak ga v njegovem času, ko je Marx pridigal o uporabi množic, nihče ni poslušal. Kako neki, saj mu po tragičnih izkušnjah tovrstnega upora še danes ne verjamemo! In imamo prav, da mu ne verjamemo, vsaj tisti, ki si nismo pripravljene tiščati ušes in slepiti vida pred rezultati, ki jih prinaša golo sprevračanje nasprotij. Mnogi namreč nismo pozabili lekcije modrega Sokrata, ko se ta veliki čudak ni mogel preseliti v onostranstvo, ne da bi na predsmrtno uro razodel prijateljem skrivnost tega preseljevanja. Spomnimo se! Nasprotje, tisto pravo, se v svojem nasprotju, tistem pravem, nikdar ne udomači. Ali umre ali pobegne. Kapitalist in delavec se kot kapitalist in delavec ne bosta nikdar zbogala. Enako kot tlačan in graščak. Ali suženj in sužnjeposestnik. Ali domobranec in partizan, če pogledamo v današnji čas. Sprava med dvema idejama ni mogoča, nas uči formalna logika, ki sega prav v platonske čase in se preko nekega napačno razumljenega krščanstva zajeda v naše dni. Ali pa je v resnici tako, se je vprašal Soeren Kierkegaard, eden najbolj skreganih (in ranjenih) ljudi vseh časov? In je iz svoje

dialektike potegnil genialno rešitev. Ker nihče po svoji volji rad ne umre, se v trku nasprotij po navadi zgodi, da eden pobegne ranjen in od-nese s sabo *smrt v duši*. Kaj se pravi živeti s smrtjo v duši, tega stari dialektiki niso mogli vedeti, čeprav so na veliko razpravljali tako o duši kot o smrti. Niso pa tega mogli vedeti, ker niso, o škandal!, doživeli "usmrtitve" Boga, kot nam jo predstavlja dvatisočletna krščanska izkušnja, ki pa je še danes ne jemljemo zares. Kierkegaard jo je vzel smrtno zares, kljub svoji radikalno posmehljivi naravi, ali morda ravno zavoljo nje. In jo je zapisal v svojem delu *Bolezen za smrt*, ki ga imajo nekateri "poučeni" kar za peti evangelij, vreden ostalih štirih evangelistov.

SMRT V DUŠI, kaj je to? Pobeg iz svojega nasprotja, kjer si se namenil "postati jaz", tak, kot bi si ga želel, kot bi ga hotel? Ali samo to? Ker v eno reko nikdar ne vstopamo z enako nogo, kot nas uči Heraklit, iz tega sledi nauk, da s sabo odnašamo svoje vtise, da iz njih gradimo spomin, ki nehote rešuje preteklost in jo vzpostavlja v novi luči, z novo voljo ali jezo, po novi "ceni". Kajti prav za to "ceno" je duša, bomo znova citirali starogrški vir, ki pa se presenetljivo bliža modernim časom in moderni izkušnji. Negativna izkušnja se na primerni globini in s potrebnim *kreganjem* spreminja v pozitiv: ko smo najbolj obupani, vztrajamo v obupu, ker slutimo, da nas na koncu tega "rova" čaka skriti zaklad. Mika nas odkritje, naj bo tudi za ceno poraza ali smrti, Zato vztrajamo v paradoksalni poziciji, ko si poglobljamo svoj jaz in ga iz nasprotja dveh s pomočjo tretjega spreminjamo v *odnos*. Odnos pa zahteva osebo, ki golo premetavanje nasprotij spreminja v samo našo *zgodbo*. In za to zgodbo smo nujno iznašli začetek: nekoč se je zgodil *kiks*, prestoppek, greh, primanjkljaj, neustrezno dejanje ali misel – ki se naseli v človeka kot stalni očitek in poziv za predrugačenja. "Blažena krivda" jo imenuje sv. Avguštin, ki je iz neznatnega prestopka svoje mladosti (kraja hrušk, kraja zavoljo kraje!) naredil vzvod, s katerim je premaknil svet. Kierkegaard je šel po podobni poti, tako

kot večina velikih romantikov, ki so vzeli to "krajo" smrtno zares in so si jo na neki način "všili" v svojo usodo, v svojo zavest. Da, nekateri so šli tako daleč, da si niso pomišljali vzeti življenja kot dokaz, da je Stvarnik slabo ustvaril ta svet in da mu je treba "vrniti vstopnico"! (Karamazov). Med pesniki in filozofi, ki so zavestno sprejemali svojo zgodbo, svojo usodo, in pri tem "vlekli smrt za brke", se je najbolj izkazal Friderich Nietzsche: njegov mitični Zaratustra poje in se smeje, ali bolje posmehuje, iz najbolj skrite bolečine, iz neštetokrat presukanega nasprotja, ki ni uspelo postati odnos. S kom neki? Ni ženske, ni prijatelja, ni domovine, ni Boga. Je samo projekt jaza, ki "sedi" na nenehno izrečenem in izrekajočem NE, ki je *hotel* postati DA, in si je za to iznašel metodo "večnega povratka", kot neke vrste identično neidentičnost, ki je sama sebi namen: Ali nisem vedno v vseh situacijah jaz sam, kaj še hočete več? Da takšna umetna samopostavitev jaza vleče za sabo zavist, kot neke vrste negativno *vest*, ko se iz pomanjkanja konkretnega prestopka kuje imaginarno in nikoli dognano prestopništvo, naj bi ostalo skrito vsem, predvsem pa avtorju. Na žalost je bila zadnja beseda, zadnje priznanje na ustih blazneža. Tako kot jo je za njim izreklo neko celotno stoletje, ki si je izbralo Kristusov križ, zavrglo pa je Kristusa.

SKOZI LASTNO PROZORNOST zasidraj svoj jaz v moči, ki ga je vzpostavila, pravi Kierkegaard? Kaj to pomeni? "Kesaj se!" Rohni umorjeni komendant don Juanu, svojemu morilcu, ki ga drži za roko. "Ne," mu odgovarja le-ta in mu skuša izviti dlan, ki postaja vse bolj pekoča. "Kesaj se! – "Ne"! – "Da" – "Ne". – Tolikokrat ponovljeni NE, ki ostaja zadnja beseda, če naj verjamemo genialni Mozartovi operi, je verjetno tisto nasprotje, ki vzdrži do konca in še čez (?) in spreminja dušo v kamniti blok, podoben tistemu, na podlagi katerega je ta prizor nastal, to je kamnitemu kipu umorjenega. Tu se dejansko v vsej luči pokaže ostro nasprotovanje, tisti *aut-aut*, ki smo ga potegnili iz ust Platonovega junaka. In tu ne gre več za nekakšno formalno logiko,

za pobeg, ki odnaša s sabo smrt v duši, temveč za pravi pristni obup, ki hoče biti sam svoj in svojo samostojnost izvaja iz uboja drugega. Rekli smo duša kot kamniti blok, ne iz prezira do kamna, ki v sebi ohranja silnice že izživetih možnosti, temveč kot ponazoritev zaustavljenega gibanja, *ukinjenega* nemira, ki je v svoji srži duša sama. Tu prehoda ni več. Ni več tiste blagodejne *kontaminacije*, na kateri gradi človeško upanje, ko se v medsebojnem naslanjanju drug na drugega gradi oseba in preko nje nadosebna družba. Nevidna harmonija je tu izrekla svoj ostri *verdict*, kljub temu, da njen zunanji videz ostaja in izpričuje kot kužno znamenje, ki naj bi *per negationem* klicalo k zdravju, ki je pobegnilo in se ne vrne več. Česa vse ne počnemo v imenu tega "zdravja"! Neka civilizacija sloni na tej lažni diagnostiki, iz nje izvajamo vse vrste evforije in religije, ki nam za vsako ceno skuša kazati obraz vidnega Boga. Za prave vernike bi moral ostati skrit! Naravo kličemo kot pomočnico, potem ko smo poteptali njene zakone in si izmislili nove. Na takšni poustvarjeni (?) harmoniji slonita znanost in tehnika, ki nočeta ali ne moreta priznati, da so vse te "zloženke", ki nam polnijo knjige in internet, bolj ali manj sposojene *figure* biti, bolj ali manj zatemnjeni odsev duše. Beseda "prozornost" se sicer uporablja na vse načine, kakor jo obrnemo, kakor se ji približamo ali se od nje oddaljimo. Služi nam kot izgovor, da je nikdar ne doženemo do kraja, da se nikoli prav ne prebudimo, ker nočemo prepoznati v njej tistega skrivnega *logosa* ali smisla, v katerem je sv. Avguštín prepoznaval najbolj skriti "pogon" duše, *intimior intimo meo*. Predvsem pa se branimo tega pogona (ali pregona?) v njegovem moralnem zapopadku. Kot kesanje, kot vrnitev na kraj, "kjer smo izpadli", kot obnovo našega notranjega življenja, kot blaženi trenutek, *kairos*, ko nam ob prihodu Odrašenika začenjajo govoriti kamni, medtem ko mi ostajamo ali blebetavi ali nemi. Oseba v nas ne zaživi, blokada je popolna.

DUŠA JE ODNOS, nam govori naša eksperimenta. In ta odnos mora biti "na suhem", nam

priporoča "mračni mislec" Heraklit, ki se je nekaj stoletij pred Kristusom v Artemidinem templju v Efezu učil umetnosti, kako naj človek spoznava samega sebe. Kaj se to pravi "biti na suhem"? Zanimivo je, da so vsi veliki mistiki in preroki zadnjih tisočletij stoletij silili v puščavo, ker so se v njenem ostrem okolju, kjer zemlja brez posredovanja prehaja v nebo, lažje prepoznali in si v zahtevni askezi – vaji brusili svoj božanski jaz. Ali ni tudi slovenski izraz "puščavec" sinonim za samotnika, ki je prekinil svoj promet s svetom in se v tekmi z zunanjim soncem odprl navznoter, od koder mu je zasijala notranja luč? In ali ni voda, kot največja dragocenost puščave, pritekala na dan skozi redke vodnjake, kot razpoke v peščenem prtu zemlje, ki so dajale življenje ljudem, rastlinju in živalim? Ob enem od takih vodnjakov se je bil ustavil Jezus in prosil ženo Samarijanko, naj mu da piti – v zameno pa ji bo dal "žive vode", ob kateri ne bo nihče več žejen. Ena najlepših svetopisemskih prilik je zgrajena na tem simbolu duše, ki zajema od znotraj in v sebi išče svoj *logos*. In tak ni bil samo Srednji vzhod, ki je dal našega Odrašenika, take so bile vse puščavske zemlje od Arabije do srednje Azije, od Egipta do Perzije, kot da je puščavski pesek boljša "placenta" za rojevanje skrivnosti kot pa obilno namočene, cvetoče pokrajine, kjer so tekale zibelke velikih civilizacij. Voda je resda osnovni element živega, vendar je usmerjen navzven. *Suha* duša pa sili navznoter, kot da bi hotela v sebi učvrstiti temelj, ki je podlaga vsemu. Odnos odnosa, smo rekli, in tu se naša vednost ustavi. Ostane pa *smer*, ki jo je treba izpeljati, in *živa voda*, ki jo je treba izbiti: "pot, resnica in življenje", po Jezusovih besedah, ki jih ne moremo vzeti na lahkoto, kot na hitro roko vrženi recept, ki ga napiše vsak zdravnik, zlasti tisti v duhovniškem oblačilu. *Prozornost*, ki smo jo navedli kot stanje duha in kot dinamiko bitja, ki idealno deluje v dialektiki vodnjaka in puščave, nam bodi v stalen opomin, kako smrti ubežimo edino tako, da nosimo s sabo. S tem korigiramo staro vednost, kot jo izraža Platonov dialog.

Naša smer na ta način postane "blaženi pobeg", za katerega najdemo napotek v Matejevem evangeliju (10, 23), tam, kjer Jezus opozarja svoje učence, naj bodo pripravljeni na preganjanje in naj pri tem "bežijo iz enega mesta v drugo in, če je treba, tudi v tretje". Ta zadnji dostavek je vzet iz apokrifov (Bezae), ker si uradni evangelisti očitno z njim niso vedeli kaj pomagati. Označuje pa, po našem mnenju, prav to skrivnost podvajanja, ki ji uvedba tretjega elementa ne podaljšuje samo serije, pač pa dodaja novo kvaliteto, ki ji je podlaga Kristusova beseda, njegov in naš *logos*. Omenjeni pasus, kot toliko drugih, lahko beremo tako ali drugače, a Bog je smer za tistega, ki razume namig. V tem smislu nam govorijo evangelijski paradoksi, o katerih si upamo razmišljati.

V POSTNEM ČASU, ki ga ima na programu vsaka od treh velikih monoteističnih religij, je razmišljanje o paradoksih še posebej zdravo in odrešujoče. Post kot pritrgovanje, odrekanje in samoomejevanje ni samo lepa in koristna metoda, kako "iti na manj", pač pa tudi, kako bi iz tega manj izbili več! In tu se znova, še v bolj ostri luči zastavi dialektika med manj in več, o kateri smo ravnokar razmišljali. Postiš se lahko *telesno* – danes temu rečejo *režim* – kar se da početi v imenu splošnega zdravja tudi sicer, ob kateremkoli dnevu leta. Včasih je osebni post tudi prilika, da opozoriš na nevzdržno stanje v sebi, v družini, v družbi. Ob slovitih Gandijevih postih je zadržala dih vsa Indija, da ne rečemo ves svet. Večinoma pa velja post za poseben način posvetitve, kot priprava na velike dogodke v verskem koledarju. Druga taka priprava bi lahko bil tudi poseben način posta, ko se vzdržiš *besede*, gojiš molk. Kajti beseda, zlasti kadar je po nemarnem izrečena, je dosti hujši vir onesnaževanja kot vsi izpuhi, odpadki in odplake planeta, s katerimi si danes belimo glave. Če samo pomislimo, koliko odvečnih zvokov se sleherni trenutek pretaka po slišnih in neslišnih poteh, ki prepregajo ozračje Zemlje in s katerimi bomo skoraj napolnili naš ljubi kozmos, si lahko predstavljamo, da

biva nekje Bog, ki si tišči ušesa – zakaj si jih ne bi občasno tudi mi? In se vzdržali izjav, zlasti kadar bi radi ukorili druge namesto sebe? Kdor molči, devetim odgovori, se glasi stara modrost, ki v tem smislu ni edina. *Ubije me prejaka riječ*, je zapisal hrvaški pesnik. In vsaj v postnem času naj ne bi bili morilci ... Tretja oblika posta, na katero malokdo pomisli, pa je očiščevanje *uma* – in kot takšno smo si zastavili v pričujočem sestavku. Ne samo zato, ker je *tretja* in kot taka osmišlja prvi dve, pač pa zato, da bi opozorili na bistveno vlogo umovanja v religioznem življenju, ki se zdi zapostavljeno na račun vere. Vera kot izrekanje pripadnosti dobiva vse večjo vlogo v našem življenju in kot taka zlahka vodi k fanatizmu, praznoverju in slaboumnosti. Takšno verovanje je pogosto res slaboumnost – šibki um! – in je daleč od tistega absurda, ki ga je antični Tretullian sprejel kot temelj verskega prepričanja: *Credo, quia absurdum*. Temu stavku se je uprl sv. Avguštin, ki je svojo vero opiral prav na visoki um, iz katerega jo je kasneje lahko izvajal, tokrat v povratni in dogmatični obliki. A vendar: *Intelligo, ut credam!* Umevam, da bi veroval! Da bi se izognili temu umevanju, smo iznašli praktične izraze iz katekizma, ki izražajo našo pobožnost in jih najraje uporabljamo takrat, ko nam zmanjka pravega argumenta in je naš pogled usmerjen navzven. Nobeden od teh izrazov na prvo oko ne škodi, vsi skupaj, vzeti kot celota, pa se kaj lahko obrnejo proti meni, zlasti kadar umanjka tisti temeljni odnos, ki je osmišljanje nasprotij in poteka skozi mojo, tvojo ... osebo. In tega preprosto ne vidimo. Gledajo, pa ne vidijo, je eden najbolj pogostih evangelijskih očitkov, ki smo jih podedovali že iz Stare zaveze.

GLEDALI SO VANJ, KI SO GA PREBODLI (Jnz, 19,37): kako se skozi lastno prozornost naravnani sam nase, potopiš, prikoplješ ali "pribodeš" do Njega, ki je vzpostavil tvoj "živi" odnos, glejte, ta Kierkegaardova formula, ki so jo za njim premlevali že mnogi, v skrajni logiki pove, da tega dejanja ne zmoreš sam. Narediš, a ne zmoreš sam, če nisi oprt na

Avtorja tega odnosa, ki se je ponudil, da bo "držal" vsa človeška nasprotja in njihovo metafizično bodico, a držal tako, da se bo žrtvoval. In tu smo naenkrat pri najstarejšem ritualu človeštva, ki zahteva žrtveno jagnje, ki naj se zakolje in poje, da bodo odvzeti grehi sveta. Krščanska simbolika velike noči je vsa zasidrana v tem prastarem *refleksu*, ki so mu dodane kozmične, eshatološke dimenzije, po katerih se človeška krivda odkupuje z Božjim privoljenjem, kjer je potreba hkrati ponudba, a tolikšna, da ti po pravici zastane dih. Bog pride do človeka, tako da se da umoriti, v smrti na križu! Ko se je to posvetilo velikemu zanikovalcu, kot je bil Nietzsche, je naenkrat začel govoriti s tihim glasom ("Boga smo ubili"!)- in potrebno je bilo "prevrednotenje vseh vrednot", da je iz njega planil krohot, ki je obšel ves planet. Denimo, da si je "razbil glavo" tam, kjer ni uspel priti "skozi", priti pa ni mogel, ker je odbil pomoč, ki bi mu jo lahko nudil Kristus, na katerega je bil na smrt ljubosumen. Nemoč identifikacije, nam govori moderna vednost, ki poimenuje vse, a ne razloži ničesar. Oziroma razloži s pojmi, ki držijo – ali še raje podirajo drug drugega, kot domine ali karte, ki padejo ob premočnem vetru. Pojmi lahko stojijo samo v brezvetrju, ki je odsotnost Duha. Prozornost duše, o kateri smo govorili, pa ni samo mikavna prosojnost

bistrega jezera, s katero nam postreže narava. Je neizprosno zategovanje med središčem in obodom, je boj, je nenehni od-nos, je "pobeg" na težje, na bolj zavezujoče. Smrt v duši je lahko samo prispodoba, lahko pa postane najbolj kruta stvarnost, če ji nadenemo obraz ljubljene bitja, ki smo ga prizadeli, žalili ali na neki način umorili. Ubojev je več vrst, vsaj toliko kot pobegov. Možni morilci smo vsi, samo da si tega ne priznamo. Zato pa je dobro, da včasih izmolimo "Gospod, nisem vreden, da prideš pod mojo streho, reci le z besedo in ozdravljena bo moja duša." Ta Beseda, z grškim izrazom *Logos*, je tisti odnos, o katerem smo govorili, odnos, ki je več kot nasprotje, ki je odnos odnosa, ki je notranja usmeritev odnosa in se v prozornosti, ki postaja priznanje, nasloni na božanskega Avtorja. Odbij ga, če ga moreš! Ljudska modrost govori o slabi vesti, ki pride za tabo, naj se je še tako otepaš. Lepo povedano, le da preprostim besedam ne verjamemo. Raje se zapletamo v nasprotja, ker si upamo v njih pobegniti samemu sebi. A uiti nimamo kam. Kristjan, "mladenič v ognjeni peči", podoživi svojo smrt do kraja, edino tako postaneš vreden vstajenja. In pri tem nam Bog pomaga!

Postni nagovor
na Teološki fakulteti 13. marca 2014